

Determinanten der Einstellungen achtjähriger Kinder und ihrer Eltern gegenüber Roma

Kalebić Maglica, Barbara; Anić, Petra; Horvat, Melita

Source / Izvornik: **Život i škola : časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, 2018, LXIV, 51 - 51**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.32903/zs.64.2.3>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:150185>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

ODREDNICE STAVOVA OSMOGODIŠNJE DJECE I NJIHOVIH RODITELJA PREMA ROMIMA

Barbara Kalebić Maglica

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Odsjek za psihologiju
Rijeka, Hrvatska

Petra Anić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Odsjek za psihologiju
Rijeka, Hrvatska

Melita Horvat

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Odsjek za psihologiju
Rijeka, Hrvatska

Sažetak:

Cilj je ovoga istraživanja bio ispitati stav djece prema Romima ovisno o kontaktu koji imaju s tom stigmatiziranom skupinom i spolu djeteta. Također je ispitana povezanost osobina ličnosti roditelja s vlastitim i dječjim stavovima prema Romima. U istraživanju je sudjelovalo 45 djevojčica i 61 dječak te njihovi roditelji. Polovica djece pohađa školu zajedno s pripadnicima romske etničke manjine, dok druga polovica djece pohađa školu bez ijednog Roma. Djeca i roditelji ispunjavali su Skalu socijalne distance prema Romima s time da su roditelji još ispunili Skalu autoritarnosti i Petofaktorski upitnik ličnosti. Dobiveni rezultati pokazuju da dječaci koji pohađaju školu bez Roma imaju veću socijalnu distancu od djevojčica iz iste škole, no kada pohađaju školu zajedno s Romima, situacija je obrnuta. Roditeljsku socijalnu distancu moguće je predvidjeti na temelju škole koju dijete polazi i autoritarnosti, a dječju socijalnu distancu na temelju škole koju djeca pohađaju te na temelju ekstraverzije njihovih roditelja.

Ključne riječi: djeca, kontakt, roditelji, socijalna distanca, stavovi prema Romima

Uvod

Istraživanja međuetničke tolerancije u Republici Hrvatskoj pokazuju da su Romi od svih etničkih manjina najčešća žrtva neprijateljskih stavova (Löw Stanić, 2014; Maričić, Kamenov i Horvat, 2012). Uvriježeni je sadržaj stereotipa o Romima da su prljavi i da prosjače (Šiber, 1988), a diskriminirani su u različitim kontekstima (npr. odbijanje usluge u kafiću, protestni skupovi roditelja protiv integriranog školstva, fizički napadi) (Šlezak i Šakaja, 2012).

Postoji velik broj neistraženih pitanja o integraciji Roma, a odgovori na ta pitanja bi mogli biti usmjereni na prevladavanje negativnih stavova većinskog stanovništva prema njima. Postavlja se pitanje u kojoj mjeri teorija međugrupnog kontakta može objasniti negativne stavove prema Romima te ih u konačnici promijeniti (Allport, 1954; Pettigrew i Tropp, 2006).

Prema Allportu (1954) kontakt između članova različitih grupa, koji se odvija pod određenim uvjetima, smanjuje postojeće predrasude. Allport je svoju pretpostavku nazvao pretpostavkom međugrupnog kontakta, a ona se temelji na teoriji da su predrasude i diskriminacija posljedice nepoznavanja vanjske grupe. Predrasude se mogu smanjiti ravnopravnim kontaktom između većinskih i manjinskih grupa u ostvarenju zajedničkih ciljeva. Učinak je znatno olakšan

ako taj kontakt podržavaju zakon, običaji i institucije te ako je organiziran tako da vodi opažanju zajedničkih interesa i opće humanosti između članova dviju grupa (Allport, 1954). Međugrupni kontakt dovodi do pozitivnih iskustava s vanjskom grupom i izlaže članove grupe informacijama koje ne potvrđuju njihove postojeće stereotipe, što rezultira promjenom u vjerovanjima, stavovima i ponašanjima prema vanjskoj grupi (Czopp, Monteith i Mark, 2006), a dovodi do smanjenja anksioznosti prilikom budućih interakcija s članovima te grupe (Blascovich, Mendes, Hunter i Lickel i Kowai-Bell, 2001).

Pettigrew i Tropp (2006) u metaanalizi, koja je sadržavala 515 istraživanja sa sveukupno oko 250 000 sudionika iz 38 zemalja, nalaze da čak 94 % istraživanja pokazuje negativnu povezanost između kontakta i različitih vrsta predrasuda, što potvrđuje Allportovu hipotezu kontakta.

Hrvatić (2004) nalazi da je socijalna distanca prema Romima u Međimurju (regiji u Republici Hrvatskoj gdje Romi žive duže vrijeme i to u većem broju) manje izražena nego u ostalim dijelovima Republike Hrvatske što ide u prilog hipotezi kontakta. Međutim, na drugačije rezultate ukazuju Šlezak i Šakaja (2012) prema kojima je socijalna distanca adolescenata prema Romima u mješovitom naselju u Međimurju podjednaka kao i u naseljima bez Roma u navedenom području, i to u oba slučaja veća nego kod odraslih sudionika. Adolescenti u svakodnevnom kontaktu mogu uočiti slabe higijenske i zdravstvene navike romske djece, kao i njihov lošiji školski uspjeh, što može pridonijeti održavanju socijalne distance (Šlezak i Šakaja, 2012). Odnos povećanog kontakta i distance nije sasvim jednostavan te ovisi ne samo o kvantiteti kontakta već i o kvaliteti (Wagner, Christ, Pettingrew, Stellmacher i Wolf, 2006).

S obzirom na činjenicu da istraživanja provedena u Republici Hrvatskoj pokazuju da djeca i adolescenti imaju visoku razinu socijalne distance prema Romima (npr. Maričić i sur., 2012; Maričić i Mihalj, 2016), opravdano se zapitati za porijeklo takvih stavova.

Prema teoriji socijalnog identiteta (Nesdale, 1999) etničke predrasude javljaju se i kristaliziraju od šeste godine. Prelazak s preferiranja vlastite grupe k predrasadama prema vanjskoj grupi u velikoj mjeri ovisi o stavovima koji postoje u djetetovoj društvenoj grupi. Ako djetetova okolina eksplicitno izražava negativne stavove, oni najčešće postaju društvenom normom i samim time postoji velika vjerojatnost da će ih prihvatiti i djeca (Nesdale, 1999). Djeca mogu izražavati negativne stavove imitacijom roditelja, vršnjaka ili medija (Aboud i Levy, 2000), no zbog prisutnosti negativnih stavova u društvu, djeca ih često preuzimaju kao svoje zato što se smatraju članovima tog istog društva (Fishbein, 2002). Istraživanja koja povezuju stavove roditelja i njihove djece daju kontradiktorne rezultate. S jedne strane rezultati istraživanja pokazuju da nema značajnih povezanosti između rasnih stavova djece i rasnih stavova njihovih majki (npr. Aboud i Doyle, 1996; Castelli, Zogmeister i Tomelleri, 2009). S druge strane Edmonds i Killen (2009) nalaze da adolescenti koji percipiraju negativne roditeljske stavove prema kontaktu s pripadnicima druge rase, doživljavaju manje intimnosti u svojim međurasnim prijateljstvima (npr. manje su spremni pozvati kući ili birati za partnera vršnjake druge rase). U metaanalizi koja je obuhvatila 131 istraživanje Degner i Dalage (2013) nalaze nisku pozitivnu povezanost između međugrupnih stavova roditelja i međugrupnih stavova njihove djece. Nesdale (2004) stoga primjećuje da djeca ipak ne upijaju stavove okoline poput prazne ploče, već ih na svoj način aktivno prihvaćaju ili odbacuju.

Neki istraživači tvrde da je sličnost u stavovima ukorijenjena u osobnosti roditelja i djeteta (Dhont, Roets i Van Hiel, 2013; Dhont i Van Hiel, 2012). Netolerancija i autoritarnost roditelja rezultiraju nesposobnošću djeteta za tolerancijom bilo kakve različitosti kod drugih ljudi te djeca takvih roditelja razvijaju neadekvatan ego i svoju agresiju preusmjeravaju s roditelja na skupine koje se doživljavaju devijantnima, a takvu agresiju često i odobravaju roditelji (Nesdale, 2004). Todišijević i Enyedi (2003) nalaze da su roditeljske predrasude i visoka sklonost autoritarnosti kod adolescenata značajni prediktori predrasuda prema Romima.

Rezultati novijih istraživanja pokazuju kako osim autoritarnosti, važnu ulogu u kontekstu negativnih stavova imaju i osobine ličnosti petofaktorskoga modela ličnosti, pri čemu visokotvorne i ugodne te savjesne osobe imaju pozitivnije stavove prema različitim stigmatiziranim skupinama (npr. Cramer, Miller, Amacker i Burks, 2013; Ekehammar i Akrami, 2003; Kalebić Maglica i Vuković, 2016; Sibley i Duckitt, 2008). Različita istraživanja (npr. Arndt i de Bruin, 2006; Kozjak Mikić i Petković, 2015; Smith, 2011) upućuju i na spolne razlike u stavovima prema različitim stigmatiziranim skupinama.

S obzirom na rezultate navedenih istraživanja može se zaključiti kako postoje nekonzistentni rezultati vezani uz to smanjuje li kontakt negativne stavove prema Romima, osobito u našoj zemlji. Cilj je ovoga istraživanja ispitati postoje li razlike u stavovima djece prema navedenoj stigmatiziranoj grupi s obzirom spol i na to imaju li kontakt s navedenom stigmatiziranom grupom. Pretpostavka je da će djeca koja imaju kontakt s Romima imati pozitivnije stavove prema navedenoj stigmatiziranoj grupi te da će ti efekti biti izraženiji kod djevojčica.

Osim toga, ispitano je jesu li osobine ličnosti roditelja povezane s njihovim, ali i dječjim stavovima prema Romima. Pretpostavka je da će roditelji koji su otvoreniji za iskustva, ugodniji i savjesniji te manje autoritarni imati pozitivnije stavove prema Romima, a i stavovi njihove djece bit će pozitivniji.

METODA

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 106 osnovnoškolske djece iz Varaždinske županije (45 djevojčica i 61 dječak), prosječne dobi od 8.12 godina ($SD = 0.70$). Djeca pohađaju druge i treće razrede osnovne škole (58 drugi razred, 48 treći razred). Škole se nalaze u ruralnim područjima. Od ispitanih djece njih 35 pohađa razrede zajedno s romskom djecom.

U istraživanju je sudjelovao po jedan roditelj svakog djeteta, njih 103 (76 majki i 27 očeva). Prosječna je dob roditelja 35 godina ($SD = 4.81$), a raspon dobi je od 24 do 50 godina. Od ukupnog broja roditelja, njih 85 je zaposleno, dok je 18 trenutno nezaposleno. Sedamdeset i osam roditelja ima srednjoškolsko obrazovanje, dok 6 ima višu školu, 9 visoku školu, a 10 osnovnoškolsko obrazovanje. Devedeset i troje roditelja izjavljuje da su u braku, 2 žive u izvanbračnoj zajednici, 2 izjavljuju da su samci, a 6 ih je razvedeno. S oba roditelja živi 95 djece, njih 9 živi s majkom, a 2 s ocem.

Instrumentarij

Skala socijalne distance konstruirana je po uzoru na Bogardusovu skalu (Bogardus, 1933), a na hrvatski jezik preveli su je i adaptirali Šlezak i Šakaja (2012). Ova je skala namijenjena mjerenju stupnja bliskosti na koji je pojedinac spreman pristati s pripadnikom neke vanjske grupe, u ovom slučaju s pripadnicima romske etničke manjine. Skala sadrži sedam stupnjeva bliskosti koji su poredani od veće bliskosti prema manjoj (od *usko srodstvo/bračni drug* do *istjerao bih ga iz zemlje*). Za djecu je korištena druga verzija ove skale, koju su također preveli i adaptirali Šlezak i Šakaja (2012) te se, kao i verzija za odrasle, sastoji od sedam stupnjeva (od *da mi bude najbolji prijatelj* do *istjerao bih ga iz Hrvatske*). Zadatak je sudionika istraživanja procijeniti najveći stupanj bliskosti na koji su spremni pristati s Romima. Budući da su stupnjevi bliskosti poredani od većeg prema manjem, niži rezultat na ovoj skali ukazuje na manju socijalnu distancu prema Romima, dok viši rezultat upućuje na veću socijalnu distancu. Dakle, ako sudionik odgovori da pristaje na najbliži kontakt (*usko srodstvo/bračni drug* ili kod djece *najbolji prijatelj*) s pripadnikom romske etničke skupine, njegova socijalna distanca iznosi 0, odnosno nema je. Ako pak ne pristane na najbliži kontakt, ali pristane na drugi kontakt po bliskosti

(*osobni prijatelj* ili kod djece *sjedi sa mnom u klupi*), njegova socijalna distanca iznosi 1. Najudaljeniji stupanj bliskosti odnosi se na *istjerao bih ga iz zemlje* i ako sudionik pristane tek na taj „kontakt“, socijalna distanca iznosi 6 i najveća je. Pouzdanost skale tipa unutarnje konzistencije (Cronbach Alpha) socijalne distance je visoka i kreće se od .80 do .90 (Bošković, 2013; Maričić i sur., 2012), a pouzdanost skale na ovom uzorku iznosi .85 za roditeljsku skalu i .87 za dječju skalu.

Osobine ličnosti roditelja ispitane su *Petofaktorskim upitnikom ličnosti* (BFI; John, Donahue i Kentle, 1991; prema John i Srivastava, 1999). Upitnik se sastoji od 44 čestice u obliku kratkih verbalnih fraza, a zadatak je sudionika da procijene u kojoj mjeri imaju svaku od navedenih osobina (npr. ponekad gruba prema drugim ljudima, voli razmišljati i igrati se idejama i sl.). Odgovori se boduju na ljestvici Likertova tipa od pet stupnjeva (0-uopće se ne slažem do 4-u potpunosti se slažem). BFI sadržajno dobro pokriva svih pet dimenzija (otvorenost za iskustva, savjesnost, neuroticizam, ekstraverzija i ugodnost) i ima zadovoljavajuće psihometrijske karakteristike, usprkos jednostavnosti i kratkoći (John i Srivastava, 1999). Upitnik je korišten i na sudionicima u Republici Hrvatskoj. Struktura ovog upitnika na hrvatskom jeziku provjerena je korištenjem konfirmatorne faktorske analize, a dobiveni indeksi pogodnosti ukazuju na zadovoljavajuću adekvatnost predviđene petofaktorske strukture (Kardum, Gračanin i Hudek-Knežević, 2006). Pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije (Cronbach Alpha) u istraživanju koje su proveli Kardum i sur. (2006) također su zadovoljavajuće i kreću se od .72 do .83, dok su pouzdanosti na ovom uzorku nešto niže i kreću se od .58 do .67.

Korištena je skraćena *Skala desničarske autoritarnosti* (Zakrisson, 2005) koja sadrži 15 čestica. Originalnu skalu, koja je imala 24 do 30 čestica, razvio je Altemeyer 1981. godine prema kojemu skala mjeri odlike konvencionalizma, autoritarne agresije i autoritarne submisivnosti. Skala se pokazala dobrim prediktorom sklonosti predrasudama, homofobiji i etnocentrizmu (Altemeyer, 1998; Duckitt, 2001; Sidanius i Pratto, 1999; Whitley i Lee, 2000) te je orijentirana na submisivnost prema autoritetu unutar grupe (Altemeyer, 1998; Sidanius i Pratto, 1999). Zakrisson (2005) navodi zadovoljavajuću faktorsku strukturu skraćene skale i koeficijent pouzdanosti od .72 do .80. U ovome je istraživanju korištena hrvatska verzija skraćene skale autoritarnosti koju su preveli i u svome istraživanju 2013. godine koristili Tomić, Huić i Čepulić. U ovoj skraćenoj skali nalazi se 15 čestica kao što su: „Tradicionalni običaji i vrijednosti još su uvijek najbolje smjernice za život.“ i „Dužnost je svakog pravog građanina da se bori protiv zla koje truje našu zemlju iznutra.“ Čestice su izjavnog tipa, a za odgovaranje je korišten Likertov tip skale od pet stupnjeva (od 1 - uopće se ne slažem do 5 - u potpunosti se slažem). Slaganje s neparnim česticama izražava autoritarni stav, kao i neslaganje s parnim. Tomić i sur. (2013) navode zadovoljavajuću pouzdanost skraćene verzije skale, čija vrijednost iznosi Cronbach α =.88, a pouzdanost skale na ovom uzorku iznosi .74.

Postupak

Istraživanje je provedeno tijekom 2016. godine u dvjema osnovnim školama u ruralnim područjima Varaždinske županije, pri čemu jednu školu pohađaju djeca romske nacionalne manjine, dok u drugoj nema ni jednog učenika romske nacionalne manjine. Roditelji su potpisali suglasnost za vlastito i djetetovo sudjelovanje u istraživanju. Dio istraživanja u kojemu su sudjelovala djeca proveden je individualno, pri čemu je za svako dijete trebalo otprilike 10 minuta kako bi ispunilo Skalu socijalne distance. Roditelji su svoj dio upitnika ispunili na roditeljskim sastancima.

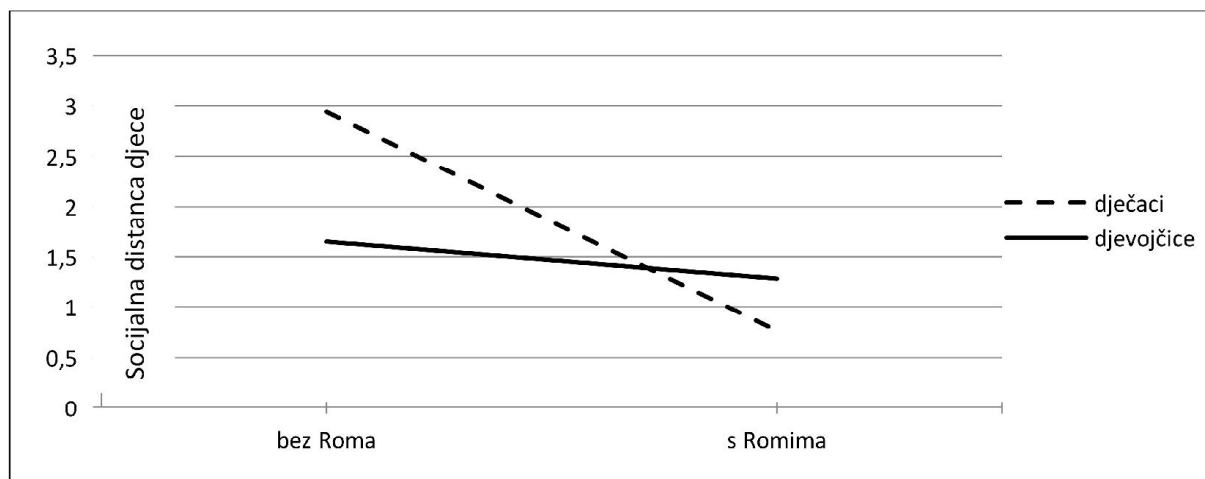
REZULTATI

Djeca uključena u ovo istraživanje imaju relativno nisku socijalnu distancu, uz značajan varijabilitet rezultata. Također je vidljivo i da roditelji postižu dosta niske rezultate na skali neuroticizma (Tablica 1.).

Tablica 1. Deskriptivni podaci roditeljskih i dječjih mjera korištenih u istraživanju

	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Roditeljska socijalna distanca	0	6	2.83	2.11
Desničarska autoritarnost	27	61	47.97	6.92
Otvorenost	4	36	24.48	5.13
Savjesnost	18	36	26.28	4.45
Neuroticizam	5	26	13.30	4.33
Ugodnost	16	36	26.14	4.23
Ekstraverzija	9	29	19.91	4.16
Dječja socijalna distanca	0	6	1.71	1.83

Kod provjere postoje li razlike u stavovima djece prema Romima s obzirom spol i kontakt s navedenom stigmatiziranom grupom, dvosmjernom analizom varijance provjereni su efekti spola i škole koju djeca polaze (s Romima ili bez njih) na socijalnu distancu djece. Rezultati pokazuju postojanje značajnog efekta škole ($F(1,102) = 15.71, p < .01$) na socijalnu distancu djece kao i značajnu interakciju škole i spola: $F(1,102) = 7.91, p < .01$.

Slika 1. Interakcijski efekt spola i škole na socijalnu distancu djece

Iz Slike 1. vidljivo je kako dječaci koji pohađaju školu bez Roma imaju veću socijalnu distancu ($M = 2.94$) od djevojčica ($M = 1.65$) iz iste škole, no kod dječaka koji pohađaju školu s Romima, situacija je obrnuta (dječaci $M = 0.76$; djevojčice $M = 1.28$).

Drugi problem istraživanja bio je ispitati odnos osobina ličnosti roditelja s vlastitim, ali i dječjim stavovima prema Romima. Iz matrice korelacija (Tablica 2.) vidljivo je da dječja socijalna distanca negativno korelira s otvorenošću i ekstraverzijom roditelja, dok je roditeljska socijalna distanca pozitivno povezana s desničarskom autoritarnošću i savjesnošću.

Tablica 2. Korelacije roditeljskih i dječjih mjera

	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1. Roditeljska socijalna distanca	.27**	.03	.20*	-.09	.14	.16	.04
2. Autoritarnost	-	-.30**	.00	.14	.03	-.04	-.01
3. Otvorenost		-	.40**	-.28**	.46	.25**	-.19*
4. Savjesnost			-	-.34**	.52**	.36**	-.06
5. Neuroticizam				-	-.22*	-.21*	-.05
6. Ekstraverzija					-	.13	-.24*
7. Ugodnost						-	-.02
8. Dječja soc.distanca							-

* $p < .05$; ** $p < .01$

Dvema hijerarhijskim regresijskim analizama pokušali smo objasniti roditeljsku i dječju socijalnu distancu, a rezultate prikazuje Tablica 3.

Tablica 3. Rezultati hijerarhijskih regresijskih analiza za kriterijske varijable roditeljske i dječje socijalne distance

Prediktor	Roditeljska socijalna distanca			Dječja socijalna distanca		
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 1	Model 2	Model 3
	β	β	β	β	β	β
Škola koju dijete pohađa	.24*	.19	.16	-.39**	-.41**	-.43**
Autoritarnost		.25**	.27*		.09	.11
Otvorenost			.03			-.05
Savjesnost			.07			.11
Neuroticizam			-.04			-.16
Ekstraverzija			.08			-.32**
Ugodnost			.11			-.05
R	.24*	.35**	.41*	.39**	.40**	.51**
R^2	.06	.12**	.17**	.15**	.16**	.26**
F	6.16*	6.72**	2.69*	18.30**	9.61**	4.77**
ΔR^2		.06**	.05		.01	.10

Roditeljsku socijalnu distancu moguće je predvidjeti na temelju škole koju dijete polazi i autoritarnosti, pri čemu uvođenjem autoritarnosti u analizu, škola koju dijete polazi prestaje biti značajan prediktor. Roditelji djece koja idu u školu s Romima imaju višu razinu socijalne distance, kao i roditelji koji imaju izraženiju autoritarnost.

Socijalnu distancu kod djece moguće je prognozirati na temelju škole koju pohađaju te na temelju ekstraverzije njihovih roditelja. Djeca koja idu u školu s Romima imaju manju socijalnu distancu, isto kao i djeca čiji roditelji postižu više rezultate na skali ekstraverzije.

RASPRAVA

Cilj je istraživanja bio ispitati postoje li razlike u stavovima djece prema Romima s obzirom na spol djece i na to imaju li kontakt sa navedenom stigmatiziranom grupom. Hipoteza je bila da će djeca koja imaju kontakt s Romima u školi imati pozitivnije stavove prema navedenoj stigmatiziranoj grupi te da će efekti biti izraženiji kod djevojčica.

Što se razlika u stavovima djece prema Romima tiče, rezultati dvosmjerne analize varijance pokazuju da postoji statistički značajan glavni efekt škole na socijalnu distancu djece. Osim toga, dobivena je i značajna interakcija škole i spola na socijalnu distancu djece. Dječaci koji pohađaju školu bez Roma imaju veću socijalnu distancu od djevojčica iz iste škole, no kada pohađaju školu skupa s Romima, situacija je obrnuta. Odnosno, u tom su slučaju stavovi dječaka pozitivniji od stavova djevojčica (Slika 1.).

Dobiveni rezultati potvrđuju nalaze brojnih istraživanja koja pokazuju da je kontakt povezan s pozitivnijim stavovima prema različitim stigmatiziranim skupinama (Allport, 1954; Czopp i sur., 2006; Hrvatić, 2004; Pettigrew i Tropp, 2006). Konkretno, u ovome istraživanju djeca se zajedničkim kontaktima u školi međusobno upoznaju, prikupljaju nove informacije što dovodi do pozitivnijih iskustava s Romima, a u konačnici i do pozitivnijih stavova prema navedenoj grupi. Ono što nije u ovome istraživanju ispitano jest vrsta kontakta koju većinska grupa ima s Romima. U budućim bi istraživanjima svakako trebalo osim kvantitete kontakta uključiti i kvalitetu istoga (Wagner i sur., 2006).

Iz literature je također poznato da sudionice različitih dobnih skupina, za razliku od sudionika, iskazuju pozitivnije stavove prema različitim stigmatiziranim skupinama (npr. Arndt i de Bruin, 2006; Ferguson, Kornblet i Muldoon, 2009) pa tako i prema Romima (npr. Grgić, 2006; Maričić i sur., 2012). Rezultati ovoga istraživanja pokazuju da u situaciji kada djeca nemaju kontakt s romskom djecom, dječaci imaju negativnije stavove prema Romima što je u skladu s rezultatima prethodno navedenih istraživanja. Međutim u situaciji kada dječaci imaju priliku biti u kontaktu s Romima, njihovi su stavovi pozitivniji od stavova djevojčica. Dobiveni je nalaz vrlo važan u kontekstu mijenjanja ili smanjenja negativnih stavova kod muških sudionika koji su općenito skloniji stigmatizaciji.

Osim toga cilj je istraživanja bio ispitati jesu li osobine ličnosti roditelja povezane s vlastitim, ali i dječjim stavovima prema Romima. Pretpostavka je bila da će roditelji koji su otvoreniji za iskustva, ugodniji i savjesniji te manje autoritarni imati pozitivnije stavove prema Romima, a i stavovi njihove djece će biti pozitivniji.

Rezultati hijerarhijske regresijske analize pokazuju da je roditeljsku socijalnu distancu moguće predvidjeti na temelju škole koju dijete polazi i autoritarnosti. Preciznije rečeno, roditelji djece koja idu u školu s Romima imaju veću socijalnu distancu. No, kada se u obzir uzme autoritarnost, škola koju djeca polaze prestaje biti bitan čimbenik u prognozi socijalne distance: roditelji koji su autoritarniji imaju veću socijalnu distancu. Autoritarnost karakterizira pridržavanje konvencionalnih vrijednosti, pokoravanje autoritetu, agresivnost prema članovima manjinskih skupina, želju za moći, uz istodobno preziranje slabosti te vrlo negativni stavovi prema pojedincima koji krše konvencionalne norme (Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson i Sanford, 1982). S obzirom na navedene karakteristike ne iznenađuje nalaz o povezanosti između autoritarnosti i negativnih stavova prema različitim stigmatiziranim skupinama (npr. Altemeyer, 1998; McFarland, Ageyev i Abalakina, 1993; Whitley i Lee, 2000).

Iako djeca koja imaju kontakt s Romima imaju i manju socijalnu distancu prema navedenoj grupi, kada se radi o roditeljima dobiveni su drugačiji rezultati. Moguće je da roditelji uočavaju lošije higijenske i zdravstvene navike romske djece te njihov lošiji školski uspjeh, pa su stoga i zabrinutiji za svoju vlastitu djecu, a što sve što može pridonijeti održavanju socijalne distance prema Romima.

Što se tiče socijalne distance djece, moguće ju je prognozirati na temelju škole koju djeca pohađaju i na temelju ekstraverzije njihovih roditelja. Kao što je već i ranije u tekstu rečeno, djeca koja idu u školu s Romima imaju i manju socijalnu distancu. Djeca čiji roditelji postižu više rezultate na skali ekstraverzije također imaju manju socijalnu distancu prema Romima. Ekstravertiraniji roditelji po svojim su osobinama emocionalniji, društveniji i usmjereniji na druge ljude (McCrae i Costa, 1999). Moguće je da takvo ponašanje modeliraju svojoj djeci koja su onda spremnija na interakcije s različitim grupama pa time imaju i pozitivnije stavove. Međutim, na-

vedeni bi rezultat trebalo provjeriti u budućim istraživanjima na većem broju sudionika uključujući i osobine ličnosti djece.

Pri interpretaciji rezultata ovoga istraživanja potrebno je u obzir uzeti i njegove nedostatke. Uzorak čini relativno mali broj djece i njihovih roditelja koji dolaze iz ruralnih sredina. Osim toga, u istraživanju je sudjelovao samo jedan roditelj koji je prisustvovao roditeljskom sastanku na kojemu su se prikupljali podaci. Nadalje, roditelji djece koji su sudjelovali u istraživanju većinom nisu visokoobrazovani i većini je ovo bio prvi put da se susreću s ispunjavanjem ovakvih vrsta upitnika pa se postavlja pitanje u kojoj mjeri su pravilno razumjeli i interpretirali čestice, a pogotovo čestice iz Skale desničarske autoritarnosti za koje su i sami izvijestili da su im bile teže razumljive. Također, roditelji su zbog manjka prostora sjedili po dvoje u klupama pa su njihovi odgovori bili lako uočljivi od strane drugih, što dovodi i do mogućnosti davanja socijalno poželjnih odgovora. Tome u prilog mogu ići rezultati ovoga istraživanja koji pokazuju da je socijalna distanca roditelja prema Romima dosta niska (minimalni rezultat 0, maksimalni rezultat je 6, aritmetička sredina 2.83 i standardna devijacija 2.11). I kod roditelja i kod djece kao mjera negativnog stava ispitana je socijalna distanca prema Romima, dakle, uključena je samo ponašajna komponenta stava. U budućim bi istraživanjima svakako trebalo uključiti i kognitivnu (stereotipe o Romima) i emocionalnu (predrasude o Romima) komponentu stava, što bi omogućilo dobivanje cjelovitije slike o tome kakav je stav djece i roditelja prema ispitanoj stigmatiziranoj skupini. Moguće je da bi se u tom slučaju dobili i drugačiji odnosi između osobina ličnosti roditelja i njihovih stavova, odnosno stavova njihove djece. Također bi u budućim istraživanjima trebalo voditi računa o spolu roditelja i spolu djeteta koji su uključeni u istraživanje, budući da neki nalazi ukazuju na različitu kvalitetu i kvantitetu uključenosti roditelja u život i odrastanje djece.

Prednosti ovoga istraživanja odnose se na činjenicu da su u istraživanju sudjelovala djeca i jedan njihov roditelj, što je omogućilo dobivanje potpunije slike o mehanizmima u podlozi stavova prema Romima. Kako je prosječna dob djece iznosila svega osam godina, istraživanje s djecom provedeno je individualno.

Dobiveni rezultati idu u prilog teorijama i istraživanjima koje naglašavaju važnost roditelja u modeliranju dječjih stavova prema različitim marginaliziranim skupinama i kontakta kao efikasnog načina smanjenja negativnih stavova. Praktični doprinos ovog istraživanja očituje se u mogućnostima djelovanja na djecu osnovnoškolske dobi s ciljem smanjenja negativnih stavova prema Romima. Nalazi ovoga istraživanja mogu poslužiti u razvoju intervencijskih i preventivnih programa u nižim razredima osnovne škole s ciljem povećanja tolerancije prema Romima, ali i drugim stigmatiziranim skupinama.

ZAKLJUČAK

Zaključno možemo reći da je kontakt povezan s pozitivnijim stavovima prema Romima kod djece te da dječaci imaju negativnije stavove prema navedenoj stigmatiziranoj skupini i to ako nemaju kontakt s vršnjacima romske nacionalnosti. Roditeljski stavovi prema Romima u najvećoj su mjeri povezani s njihovom autoritarnošću, a dječji s time imaju li kontakt s Romima u školi i jesu li njihovi roditelji ekstrovertirani. Dobiveni rezultati imaju teorijski i praktičan doprinos te mogu poslužiti u osmišljavanju različitih programa koji imaju za cilj smanjenje negativnih stavova prema Romima.

LITERATURA

- Aboud, F. E. i Doyle, A. B. (1996). Parental and peer influences on children's racial attitudes. *International Journal of Intercultural Relations*, 20, 371-383.
- Aboud, F. E. i Levy, S. R. (2000). Intervention to reduce prejudice and discrimination in children and adolescents. U: S. Oskamp (Ur.), *Reducing prejudice and discrimination* (str. 269-293). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J. i Sanford, R. N. (1982). *The authoritarian personality*. New York: Harper and Row.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Massachusetts: Addison Wesley Publishing Company.
- Altemeyer B. (1981). *Right-wing authoritarianism*. Winnipeg: University of Manitoba Press.
- Altemeyer, B. (1998). The other "authoritarian personality". *Advances in Experimental Social Psychology*, 30, 47-92.
- Arndt, M. i de Bruin, G. (2006). Attitudes toward lesbians and gay men: Relations with gender, race and religion among university students. *PINS*, 33, 16-30
- Blascovich, J., Mendes, W. B., Hunter, S. B., Lickel, B. i Kowai-Bell, N. (2001). Perceiver threat in social interactions with stigmatized others. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, 253-267.
- Bogardus, E. S. (1933). A social distance scale. *Sociology & Social Research*, 17, 265-271.
- Bošković, T. (2013). Evaluacija edukacije i indirektnog kontakta kao strategija promene stavova prema osobama sa psihijatrijskom dijagnozom. *Primenjena psihologija*, 6, 67-80.
- Castelli, L., Zogmeister, C. i Tomelleri, S. (2009). The transmission of racial attitudes within the family. *Developmental Psychology*, 45, 586-591.
- Cramer, R. J., Miller, A. K., Amacker, A. M. i Burks, A. C. (2013). Openness, right-wing authoritarianism, and antigay prejudice in college students: A mediational model. *Journal of Counseling Psychology*, 60, 64-71.
- Czopp, A. M., Monteith, M. J. i Mark, A. Y. (2006). Standing up for a change: Reducing bias through interpersonal confrontation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 784-803.
- Degner, J. i Dalege, J. (2013). The apple does not fall far from the tree, or does it? A meta-analysis of parent-child similarity in intergroup attitudes. *Psychological Bulletin*, 139, 1270-1304.
- Dhont, K., Roets, A. i Van Hiel, A. (2013). The intergenerational transmission of need for closure underlies the transmission of authoritarianism and antiimmigrant prejudice. *Personality and Individual Differences*, 54, 779-784.
- Dhont, K. i Van Hiel, A. (2012). Intergroup contact buffers against the intergenerational transmission of authoritarianism and racial prejudice. *Journal of Research in Personality*, 46, 231-234.
- Duckitt, J. (2001). A dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice. *Advances in Experimental Social Psychology*, 33, 41-114.
- Edmonds, C. i Killen, M. (2009). Do adolescents' perceptions of parental racial attitudes relate to their intergroup contact and cross-race relationships?. *Group Processes & Intergroup Relations*, 12(1), 5-21.
- Ekehammar, B. i Akrami, N. (2007). Personality and prejudice: From Big Five personality factors to facets. *Journal of Personality*, 75, 899-926.
- Ferguson, C., Kornblet, S. i Muldoon, A. (2009). Not all are created equal: Differences in obesity attitudes between men and women. *Women's Health Issues*, 19, 289-291.
- Fishbein, H. D. (2002). *Peer prejudice and discrimination: The origin of prejudice*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Grgić, N. (2006). *Ispitivanje izraženosti predrasude prema Romima*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Hrvatić, N. (2004). Romi u Hrvatskoj: Od migracija do interkulturalnih odnosa. *Migracijske i etničke teme*, 20(4), 367-385.
- John, O. P. i Srivastava, S. (1999). The Big-Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. U: L. A. Pervin i O. P. John (Ur.), *Handbook of personality: Theory and research* (str. 102-138). New York: Guilford Press.

- Kalebić Maglica, B. i Vuković, A. (2016). Autoritarnost kao medijator efekta osobina ličnosti na predrasude studenata prema homoseksualnim osobama. *Društvena istraživanja*, 25(3), 393-411.
- Kardum, I., Gračanin, A. i Hudek-Knežević, J. (2006). Odnos crta ličnosti i stilova privrženosti s različitim aspektima seksualnosti kod žena i muškaraca. *Psihologijske teme*, 15, 101-128.
- Kozjak Mikić, Z. i Petković, D. (2015). Stavovi prema osobama istospolne seksualne orijentacije u sektoru zdravstva i policije. *Ljetopis socijalnog rada*, 22(3), 437-463.
- Löw Stanić, A. (2014). Predrasuda i prikazivanje Roma u medijima: Može li jedna televizijska emisija povećati međugrupnu toleranciju?. *Društvena istraživanja*, 23(2), 303-325.
- Maričić, J., Kamenov, Ž. i Horvat, K. (2012). Predrasude u dječjoj dobi: Provjera dviju skala socijalne distance. *Društvena istraživanja*, 21, 137-158.
- Maričić, J. i Mihalj, M. (2016). The role of contact and perceived attitudes of surroundings in children's acceptance of "different" peers. *Psihologija*, 49(1), 19-35.
- McCrae, R.R. i Costa, P.T., Jr. (1999). A five-factor theory of personality. U: L.A. Pervin, i O.P. John (Ur.), *Handbook of personality: Theory and research* (str. 139-153). New York: Guilford.
- McFarland, S., Ageyev, V. i Abalakina, M. (1993). The authoritarian personality in the United States and the former Soviet Union: Comparative studies. U: W. F. Stone, G. Lederer i R. Christie (Ur.), *Strength and weakness* (str. 199-225). New York: Springer New York.
- Nesdale, D. (1999). Social identity and ethnic prejudice in children. U: P. Martin i W. Noble (Ur.), *Psychology and society* (str. 92-110). Brisbane: Australian Academic Press.
- Nesdale, D. (2004). Social identity processes and children's ethnic prejudice. U: M. Bennett i F. Sani (Ur.), *The development of social self*. New York: Psychology Press.
- Pettigrew, T. F. i Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751-783.
- Sibley, C. G. i Duckitt, J. (2008). Personality and prejudice: A meta-analysis and theoretical review. *Personality and Social Psychology Review*, 12, 248-279.
- Sidanius, J. i Pratto, F. (1999). *Social dominance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, T. W. (2011). *Cross-national differences in attitudes towards homosexuality*. UCLA: The Williams Institute.
- Šiber, I. (1988). *Psihologijski aspekti međunacionalnih odnosa*. Zagreb: Kulturni radnik.
- Šlezak, H. i Šakaja, L. (2012). Prostorni aspekti socijalne distance prema Romima. *Hrvatski geografski glasnik*, 74, 91-109.
- Todisijević, B. i Enyedi, Z. (2003). Authoritarianism vs. cultural pressure. *Journal of Russian and East European Psychology*, 40, 31-54.
- Tomić, I., Huić, A. i Čepulić, D. B. (2013). Seksistički stavovi, desničarska autoritarnost i stavovi prema gejevima i lezbijkama. *Savremeni trendovi u psihologiji*, 218-219.
- Wagner, U., Christ, O., Pettigrew, T. F., Stellmacher, J. i Wolf, C. (2006). Prejudice and minority proportion: Contact instead of threat effects. *Social Psychology Quarterly*, 69(4), 380-390.
- Whitley, B. E. i Lee, S. E. (2000). The relationship of authoritarianism and related constructs to attitudes toward homosexuality. *Journal of Applied Social Psychology*, 30, 144-170.
- Zakrisson, I. (2005). Construction of a short version of the Right-Wing Authoritarianism (RWA) scale. *Personality and Individual Differences*, 39, 863-872.

The Determinants of Attitudes of Eight-Years-Old Children and Their Parents Toward Roma

Abstract: The aim of this study was to examine whether there were differences in children's attitudes toward Roma with regard to gender and contact with the mentioned stigmatized group. Also, the aim was to examine the relationship between parents' personality traits, their attitudes and children's attitudes toward Roma. The study was conducted on 45 girls and 61 boys and their parents. Half of the children attend school together with Roma children, while the other half attend school without Roma children. Both children and parents gave answers using a Social distance scale. Right-wing Authoritarianism Scale and Big Five Inventory were used only on the parents. The obtained results show that boys attending school without Roma have a greater social distance than girls from the same school, but when they attend the school together with Roma, the situation is reversed. Parental social distance can be predicted based on the school that the child attends and their authoritarianism. Child's social distance can be predicted based on the school the child is attending and the extraversion of their parents.

Keywords: children, contact, parents, social distance, attitudes toward Roma

Determinanten der Einstellungen achtjähriger Kinder und ihrer Eltern gegenüber Roma

Zusammenfassung: Ziel dieser Studie war es die Einstellungen der Kinder zu Roma zu untersuchen, in Abhängigkeit vom Geschlecht der befragten Kinder und vom Kontakt mit dieser stigmatisierten Gruppe. Außerdem wurde das Verhältnis zwischen den Persönlichkeitsmerkmalen der Eltern, Einstellungen der Eltern und den Einstellungen der Kinder gegenüber Roma untersucht. 45 Mädchen und 61 Jungen, sowie deren Eltern nahmen an der Untersuchung teil. Die Hälfte der Kinder besucht die Schule zusammen mit Roma-Kindern und die andere Hälfte besucht eine Schule, in der kein einziges Kind dieser Ethnie angehört. Die Kinder und die Eltern haben die Sozialdistanz-Skala gegenüber Roma beantwortet. Die Eltern haben außerdem die Autoritarismus-Skala und den Fünf-Faktoren-Modell Fragebogen zur Ermittlung des Persönlichkeitstyps beantwortet. Die Studie hat ergeben, dass Jungen, die eine Schule ohne Roma-Kinder besuchen, eine größere Sozialdistanz aufweisen, als Schülerinnen derselben Schule. Bei Kindern, die die Schule zusammen mit Roma-Kindern besuchen, war das Ergebnis genau umgekehrt. Die Sozialdistanz der Eltern kann anhand der Schule, die deren Kind besucht, und anhand ihres Autoritarismus vorhergesagt werden. Die Sozialdistanz der Kindes kann anhand der besuchten Schule und anhand der Extroversion der Eltern vorhergesagt werden.

Schlüsselbegriffe: Kinder, Kontakt, Eltern, Sozialdistanz, Einstellungen gegenüber Roma

